

Борисюк А. В.,

студентка

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*Науковий керівник: **Кравченко Л. О.,***

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови та прикладної лінгвістики

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СЛОВОТВІР ПРИЗВИЩ МЕШКАНЦІВ СЕЛА ГОРОДОК КАМІНЬ-КАШИРСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Прізвищева система села Городок Камінь-Каширського району є частиною антропонімікону Волинської області. Станом на 15.11.2021 року в населеному пункті функціонують 152 прізвища, які ідентифікують 953 мешканців села.

Одним із аспектів мовного дослідження прізвищ є структурно-словотвірний, що допомагає встановити шляхи антропонімізації та є важливим етапом в аналізі прізвищ як окремого класу антропонімів. Усі прізвища утворені двома способами – лексико-семантичним та афіксальним.

Прізвища **лексико-семантичного способу творення** – це власні імена, індивідуальні прізвиська, апелятивні означення особи та апелятивні назви, які внаслідок зміни своїх функцій стали спадковими іменуваннями. При цьому вони не зазнали структурних змін, а сформувалися лише шляхом семантичного переосмислення. Таким способом утворено 40 досліджуваних антропонімів, що становить 26,3% від загальної кількості прізвищ села.

В основі прізвищ, похідних від власних імен, лежать особові найменування людей, утворені від християнських (*Павлусь* – суфіксальне утворення від Павло, *Пронь* – усічено-суфіксальне утворення від чоловічого імені Прокіп) та іншомовних імен (*Джей* – усічена за допомогою афери́зи форма польського імені Анджей).

До цього способу творення належать і прізвища, співвідносні з апелятивами, утворені від імен та прізвиськ розряду «*nomina personalia*»: із вказівкою на зовнішні (*Горбач, Зубач, Носик*) та внутрішні

(Бабій) характеристики носія, та «nomina impersonalia»: від назв тварин (Баран, Вовчик, Шуляк), абстрактних явищ (Доля), явищ погоди (Мороз), одягу та предметів побуту (Шаровара, Мерéжа), танців (Весéра). Також сюди зараховуємо прізвища, похідні від апелятивів – назв професій (Бóртник, Ковáль, Мéльник, Швець), етнографічних груп (Подоля́н) та запозичення з інших мов (Лáйтер, Цан).

До цього класу належать і відтопонімні прізвища на -ськ-ий / -цьк-ий, оскільки вони є омонімами відносних прикметників: Дубро́вський, Корéцький, Куні́цький, Потóцький, Ремі́нський, Смо́льський.

Прізвища композитної будови також зараховуємо до лексико-семантичного способу творення. Досліджуваний матеріал представлений словотвірно-синтаксичною моделлю «прислівник + частина дієслова» – *Скороход*.

Афіксальний спосіб творення онімів полягає у використанні формальних показників, що приєднувалися до лексем на час формування прізвищ. У досліджуваному матеріалі найпродуктивнішою виявилася суфіксація як найдавніший та найактивніший шлях формування прізвищ. Афіксальним способом утворено 107 антропонімів села, що становить 70,4% прізвищ мешканців.

Прізвища, утворені за допомогою суфіксів із **посесивним** значенням, виражали присвійність. Це моделі із суфіксами -ов / -ев / -єв, -ів / -їв: *Алудáев* (власне ім'я в казахській мові Алубай, до якого додали суфікс **-єв**, найімовірніше, через посередництво російської), *Купріянов* та *Фéдоров*, (похідні від чоловічих християнських імен, утворені за допомогою суфікса **-ов**). Ми не можемо вважати використання суфікса -ов наслідком зросійщення, коли ті ж самі присвійні прикметники на -ів записувалися за російським зразком уже із суфіксом -ов [3, с. 141]. Адже вони генетично споріднені й трапляються на всій території України, хоча й не зовсім рівномірно [4, с. 47].

Патронімно-посесивний суфікс -ин / -ін / -їн в українській мові утворює присвійні прикметники. Так виникли родові прізвища на **-ин**, що, як правило, походили від імен та прізвищ на -а (-я): *Кóбрин* (< Кобра), *Гу́рин* (< Гура), *Пінчу́гін* (< Пінчуга). Основою для них стали автохтонне прізвисько пізнішого походження та варіанти чоловічих християнських імен.

Прізвища з **патронімними** формантами досить продуктивні, оскільки відображають давню традицію іменування дітей за головою сім'ї. Цей тип представлений моделями із суфіксами -ич, -ович / -евич, -енко.

Суфікс **-ич** має праслов'янське походження і до сьогодні виконує свою первинну функцію, утворюючи деякі імена по батькові [1, с. 148]. В антропоніміконі села є прізвища *Кузьмич* – від Кузьми та *Вакуліч* – від Вакули (народні форми канонічних імен Косма́ та Вукол відповідно).

Кількісно більше прізвищ з формантами **-ович / -евич**. Суфікс **-ович** на сьогодні є головним словотвірним засобом в офіційних іменах по батькові чоловіків. Твірними основами таких прізвищ стали християнські (*Карпóвич* < Карпо, *Нестюкéвич* < Нестор) та автохтонні відкомполітивні імена (*Стояно́вич* < Стоян), а також давньослов'янські відапелятивні іменування пізнішого походження (*Лопухóвич* < лопух, *Некриші́евич* < Некриш < не кришити).

Суфікс **-енко** до ХІХ ст. виконував подвійну функцію – творення прізвищ та найменування дітей, тобто виражав і патронічне, і демінутивне значення [1, с. 123]. Проте з часом почав вживатися лише як патронічний формант. Прикладами є прізвища *Тімченко* (похідне від форми чоловічого християнського імені Тимофій), *Дроботéнко*, *Морозéнко* (від іменувань розряду «*potina personalia*» та «*potina impersonalia*»).

Поліфункціональні форманти виражають різне значення в структурі антропонімів, передусім патронічне, демінутивне, а також творять катаяконіми та назви професій. Вони представлені найбільшою кількістю різних суфіксів: **-ук, -юк, -чук, -ик, -ік, -чик, -к-о, -ець, -уха, -ак, -як, -ай, -ейко**.

Модель із формантами **-ук / -юк / -чук** – найчастотніша в селі (47 одиниць, 30,9%). Такі результати збігаються із загальним поширенням цих суфіксів на Волині, де на сьогодні вони становлять найбільшу частку [2, с. 120]. Твірними основами для них стали:

а) християнські імена різної структури (*Василю́к, Веремчу́к, Власю́к* та ін.);

б) давньослов'янські відкомполітивні та відапелятивні імена та прізвиська пізнішого походження (*Борисю́к, Богайчу́к, Кистеню́к, Лидю́к* та ін.);

в) апелятивні характеристики особи (*Гуменю́к, Ковальчу́к, Шевчу́к*);

г) антропооснова з неясною семантикою (*Намоню́к*).

Формант **-ик / -ік**, успадкований з давньоруської мови, виражає патронімість та досі вживається при творенні демінутивів від загальноновживаної лексики. Продуктивним залишається і формант **-чик**

серед демінутивних загальних назв чоловічого роду. Прізвища, утворені за допомогою цих суфіксів, є другими за поширеністю в селі (28 одиниць, 18,4%). Твірними основами для них стали християнські імена (*Антончик, Вавдійчик, Лівчик*), давньослов'янські відкомполітивні імена (*Грómик*) та імена і прізвиська пізнішого походження (*Гупáлик, Шипéлик, Шумік*). До групи прізвищ відапеліативної можна зарахувати прізвище *Фрáнтик*, яке хоч і має польське походження, але давно функціонує в українській мові; а також прізвище композитної будови *П'ятигóрик* зі словотвірної-синтаксичною моделлю «числівник + частина іменника», оскільки після процесу онімізації до структури «П'ятигора» додався полісемантичний суфікс -ик.

Твірними основами для прізвищ із так само успадкованим суфіксом **-к-о** стали деривати давньослов'янських імен-композитів (*Божко*), давньослов'янські атохтонні особові імена та прізвиська (*Велічко, Сушко*) та, вірогідно, прізвище із сумнівною семантикою антропооснови *Пігу́лко* [5 с. 449].

Суфікс **-ець** вживається і в апеліативах, і в ойконімах: *Карданéць* (початково Кордонець, утворене від апеліатива «кордон») та *Любітовець* (від ойконіма Любитов / Любитів), при цьому обидва вказують на територіальне походження або ж проживання першопосія.

Прізвища на **-уха** виражають згрубіло-зневажливе ставлення, наприклад, *Салу́ха* (< Сало), *Репету́ха* (репет < репетати). Антропоніми села Городок із суфіксом **-ак (-як)** утворені від давньослов'янського відапеліативного імені (*Біляк*) та апеліативних характеристик осіб (*Шво́рак, Шилáк*). Формант **-ай** – багатозначний та кількісно малопоширений. Вживається для творення дериватів відкомполітивних слов'янських імен – *Бала́й* та *Буцма́й*. Цю ж функцію виконує суфікс **-ейко**: *Борéйко* < Бор < Борислав.

Окремо варто виділити 3 прізвища невстановленого способу творення (*Телебе́й, Кічол, Чу́ніс*), що спричинено їхньою семантичною та етимологічною непрозорістю.

Отже, за допомогою структурно-словотвірної аналізу встановлено, що найпродуктивнішим в антропоніміці села Городок Камінь-Каширського району Волинської області є афіксальний спосіб творення прізвищ (70,4%). Домінують моделі з поліфункціональними формантами, зокрема суфіксами **-ук / -юк, -чук** та **-ик / -ік, -чик**, менш продуктивні – з посесивними та патроніминими формантами. В основах прізвищ цього способу творення лежать різні лексико-семантичні групи.

Прізвищ мешканців села Городок, утворених лексико-семантичним способом (шляхом онімізації й трансонімізації), зафіксовано 26,3%. Лексичною базою для них найчастіше ставали автохтонні давньослов'янські відапелятивні імена та прізвиська, апелятивні характеристики особи.

Список використаних джерел:

1. Кравченко Л. О. Українська ономастика: Антропоніміка : навчальний посібник. Київ, 2014. 239 с.
2. Лісова Л. З історії вивчення антропонімії півдня Волинської області. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2012. Вип. 14. С. 111–120.
3. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ / Ю. К. Редько ; за ред. І. Варченко. Київ : Рад. шк., 1968. 253 с.
4. Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником). Львів : Літопис, 2001. 371 с.
5. Чучка П. П. Прізвища Закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів : Світ, 2005. 703 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-263-3/03>

Жиленко І. Р.,

*доктор філологічних наук,
доцент кафедри журналістики та філології
Сумського державного університету*

«ЛЕЧУ ДУМКАМИ НА УКРАЇНУ...» (ШТРИХИ ДО ЛІТЕРАТУРНИХ ПОРТРЕТІВ ЗАБУТИХ ПОСТАТЕЙ ДОБИ ЧЕРВОНОГО РЕНЕСАНСУ КЛИМА ПОЛІЩУКА І ГАЛИНИ ОРЛІВНИ)

Постать Галини Мневської (псевдонім Галини Орлівни) привернула увагу С. Яковенка і Г. Білик перш за все як дружина письменника Кліма Поліщука, «одного з найкращих представників української літератури перших двох десятиліть XX ст.» [8; 1], літературний дебют якого відбувся у 1914 р. Як творець малої прози, Поліщук працював у фольклорно-фантастичних жанрах, а також реально описував події